

II. Проблеми сучасної освіти

Н.М.Лакуша

КУЛЬТУРНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕРСПЕКТИВА ЧИ ЗАГРОЗА?

Культурна глобалізація вищої освіти: перспектива чи загроза? Аналізується процес культурної глобалізації сфери вітчизняної вищої освіти в розрізі його перспективності щодо національного розвитку.

Крім економічної, інформаційної, політичної сфер, глобалізація безпосередньо торкається і впливає на розвиток кожної окремої особистості. Це в першу чергу стосується глобалізаційних впливів на сферу освіти, особливо вищої. Процеси міжнародної взаємодії та інтеграції найінтенсивніші саме в цій сфері, що постає ключовим питанням у філософській рефлексії сучасних особливостей поступу людства.

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація, інтеграція, вища освіта, університет.

Культурная глобализация высшего образования: перспектива или угроза? Анализируется процесс культурной глобализации сферы отечественного высшего образования в разрезе его перспективности относительно национального развития. Кроме экономической, информационной, политической сфер, глобализация непосредственно затрагивает и влияет на развитие каждой отдельной личности. Это в первую очередь касается глобализационных воздействий на сферу образования, особенно высшего. Процессы международного взаимодействия и интеграции наиболее интенсивны именно в этой сфере, что предстает ключевым вопросом в философской рефлексии современных особенностей развития человечества.

Ключевые слова: глобализация, интернационализация, интеграция, высшее образование, университет.

Lakusha N.M. *Cultural globalization of higher education: prospect or threat? The process of cultural globalization of sphere of domestic higher education is analysed in the cut of his perspective by national development.*

II. Проблеми сучасної освіти

In addition to the economic, informational and political spheres, globalization directly affects and influences the development of each individual. It is primarily concerned with globalization impacts on education, especially higher. The processes of international interaction and integration of the most intense in this area that appears to be a key issue in the philosophical reflection of the modern features of development of mankind.

Key words: *globalization, internationalization, integration, higher education, university.*

Трансформаційні та інтеграційні процеси в сфері вищої освіти, що особливо яскраво проявляються в розвитку західних країн, обумовлюють актуальність постійних пошуків найбільш оптимальної моделі освітньої політики XXI століття у вітчизняній практиці також. У руслі поглиблення інтеграційних процесів і розвитку міжнародного розподілу праці стає нагальним провадження країнами загальної практики освітнього процесу. В цьому аспекті важливим є пристосування національних систем підготовки кадрів до кардинально змінених умов світового ринку. В цьому питанні на перший план висувається необхідність переосмислити проблеми і перспективи соціокультурного аспекту глобалізації та інтеграції до міжнародного освітнього простору.

Це обумовлює актуальність та визначає мету даної наукової розробки – визначити перспективи і загрози процесу культурної глобалізації вітчизняної вищої школи в перспективі її євроінтеграційного розвитку.

Що несе Україні культурна глобалізація вищої освіти, що відбувається сьогодні і неминуче супроводжує процеси інтеграції до світового освітнього співтовариства: прогресивний розвиток чи втрату власної ідентичності?

Неоднозначний досвід місцево-механічного привнесення європейських освітніх принципів та схем на ґрунт вітчизняної вищої освіти допоки демонструє очевидну недостатність отриманого ефекту. Старі стереотипи роботи руйнуються задля сприйняття нових прогресивних європейських методів, проте останні впроваджуються електично. Елементи освітніх систем колишнього «радянського» зразка і «новоевропейські» варіанти довільно комбінуються між собою. Ця комбінація, хоч і керована централізованими органа-

ми державної влади, у кожному ВНЗ приймає свої надзвичайно специфічні форми. Подекуди систематичність європеїзації вітчизняної вищої освіти нагадує випадання скелець у калейдоскопі: будь який наймінімальніший зовнішній вплив – і комбінація некеровано змінюється у непередбачуваному напрямку.

З іншого боку глобалізація – це не вибір, який може бути, а може і не бути. Для України це даність, перспектива, об'єктивний крос-культурний, соціально-економічний процес, який невпинно наступає на всі сфери життя і визначає динаміку суспільного розвитку в світі в останні більш ніж половину століття, неминуче чинячи тиск на вітчизняну культуру і сфери, які першочергово від неї залежать. *Основна з них – освіта.*

Суттєвих суперечностей до вирішення проблеми культурної інтеграції вищої освіти додає комерціалізація освіти, як в національному, так і в міжнародному аспекті. Все частіше застосовується *поняття «глобальний ринок освітніх послуг»* як якісно новий процес, що проявляється в розвитку міжнародних зв'язків у сфері підготовки кадрів. Глобалізація освіти в світовому масштабі відбувається нерівномірно: лідерами в цій царині є США, які контролюють третину міжнародного ринку освітніх послуг, за ними йдуть Великобританія – 13 %, Німеччина – 10%, Франція – 9 % [8]. Такі економічні пропорції визначають і культурну інтеграцію в освіті: економічне домінування приводить до визнання пріоритетності певних культурних зразків.

Проблеми сучасних напрямків розвитку вищої освіти давно стали предметом наукових дискусій. Так, А. Грудзинський слушно зауважує, що криза сучасного університету полягає у протиріччі, яке загострилося в нових соціально-економічних умовах між його трьома основними функціями як соціального інституту: забезпеченням наукового розвитку (неможливістю фінансового забезпечення здійснення наукових досліджень), наданням можливості отримання освіти (у зв'язку з підвищенням попиту на вищу освіту) та забезпеченням регіонального розвитку (пошук балансу врахування як національної, так і глобальної перспективи розвитку) [4]. Експер-

ти звертають також увагу на зміну підходів до управління освітньою організацією. Так, Ж. Серкіс вважає, що в умовах демократичних перетворень управління університетом має базуватися на нових підходах – організаційно-культурних [6, с.148]. У системі вищої освіти в сучасних умовах відбуваються глибинні інституційні, структурні, функціональні зміни, що не залишаються поза увагою науковців.

Так, осмислення ґрунтовних проблем вітчизняної освіти і залишається зверхнім та вузьким, оскільки на проникний та широкий погляд здатна лише філософська думка. Наслідком цих обставин є слабкий вплив філософської думки на процес обговорення проблем модифікації освіти в Україні в цілому і брак у публічному просторі загальних (філософських) точок зору, що дозволяють говорити про стратегічні цілі та завдання освіти. У той же час цей простір первантажений низкою окремих дисциплінарних та інституціональних позицій, кожна з яких претендує на особливу роль і значимість [5, с.15]. Такий стан характеризує недостатню розробленість питань культурної глобалізації освітньої сфери царині філософських та педагогічних наук.

Звертаючись до спроби виокремити та оцінити конструктивні й деструктивні впливи глобалізаційних процесів в сфері культури на вищу освіту, зазначимо, що на сьогодні з цього приводу домінують дві різноспрямовані думки. Перша з них зауважує, що українська освіта протягом всього свого існування була невід'ємною складовою європейської. Відповідно, процеси інтеграції, які відбуваються сьогодні – це не підлаштування під міжнародний шаблон під впливом глобалізаційних процесів, а повернення української культури до свого природного стану, материнського лона Європи, так би мовити. В умовах безпрецедентного ускладнення відносин у глобалізованому інформаційному суспільстві часто ототожнюють такі поняття, як інтернаціоналізація і глобалізація щодо вищої школи. Інтернаціоналізація освіти означає вільний академічний обмін викладачами і студентами між вузами різних країн, а також створення єдиних спеціальних навчальних програм. В той час як глобалі-

зація – це універсалізація навчального планування, що здійснюється за рахунок попиту на певний тип фахівця на глобальних ринках праці (доволі нова тенденція для світового освітнього простору, що приходить на другу половину ХХ століття).

Як зазначає В.Тітарчук, те що вища школа завжди була інтернаціональним інститутом, не викликає сумнівів, але в історії її існування умовно можна виділити кілька основних етапів. Перший охоплює період розвитку перших європейських університетів з епохи середньовіччя й Відродження до ХVІІІ ст. Слід зазначити, що в цей період за рівнем культурного розвитку та вищої освіти Україна перебувала в загальноєвропейському середовищі. Поширенню ренесансної культури в українських землях сприяв насамперед розвиток освіти. Наприкінці ХV–ХVІ ст. помітно зростає прошарок українців, що здобули освіту в кращих західноєвропейських університетах – Краківському, Празькому, Болонському тощо. Досить часто вихідці з України були провідниками загальноєвропейського Ренесансу. Перші вищі навчальні заклади в Україні – Острозька та Києво-Могилянська академії за навчальними планами були схожі на провідні західноєвропейські університети [7].

Тому тепер, коли йдеться про входження нашої держави до європейського культурно-освітнього простору, провідні автори, зокрема В. Андрущенко та М. Михальченко, наголошують на поверненні України саме до цього простору [1].

Другий етап вчені визначають між другою половиною ХVІІІ ст. і початком Другої світової війни. У цей період розвинені країни експортують принципи побудови своїх освітніх систем у менш розвинені країни. Під час інтернаціоналізації на цьому етапі наростає міжнародний обмін науковими знаннями, збільшується міжнародна мобільність студентів і викладачів.

Третій етап тривав з часу закінчення Другої світової війни до початку 90-х років минулого століття. Розпад колоніальної системи сприяв значному збільшенню міжнародної мобільності студентів із колишніх колоній. Цей період характеризується залученням вузів у могутній рух освітньої експансії й уніфікації освітніх можливостей.

Саме в цей період інтернаціоналізація в звичному розумінні перестає існувати і перероджується в процесі глобалізації вищої освіти через зміну своєї цілеспрямованості [7].

Сьогодні можна говорити про четвертий, якісно новий етап інтернаціоналізації вищої школи та її глобалізації, за якого масове поширення освіти розглядається як гарантія конкурентоспроможності держави в новій глобальній економіці.

Так, глобалізація сприймається як природний, історичний процес, який триває споконвіків. І в першу чергу, глобалізація, прямо стосується університетів, адже робить особливо актуальним завданням поширення національних культур, сприяє стандартизації навчання. Відповідно, на університети сьогодні чекає робота з адаптації до вимог епохи глобалізації. Враховуючи зміни в суспільстві, культурі й знаннях сучасний університет повинен так само змінитися, знайти себе в нових реаліях, щоб гарантувати свою «конвертованість». Однак на рубежі ХХ-ХХІ ст. університет уже став глобальною установою, зайнятою в тристоронніх відносинах із урядовими й багатонаціональними корпораціями. Тож, глобалізація є чинником упровадження в університети елементів ринкової економіки, що сьогодні змінює і національні, і світову системи вищої освіти [7]. Процес глобалізації загалом постає як стандартизація, економічна інтеграція і крос-культурна проникність, що тлумачаться як перспективний механізм розвитку, особливо, якщо врахувати, що глобалізація пов'язана насамперед із загостренням конкуренції між традиційними вузами.

Отже, університет, як явище сьогодні стає головним соціальним інститутом сучасного суспільства. Як елітний вищий навчальний заклад, він останнім часом перебрав на себе велику кількість нових функцій: 1) організація та проведення спільних міжнародних фундаментальних наукових досліджень; 2) забезпечення потреб суспільства у висококваліфікованих кадрах; 3) розвиток загальної освіти [7].

Тож, виникає питання: чи зможе вища освіта в добу світової глобалізації бути конкурентоспроможною й водночас залишити-

ся провідним центром накопичення та передачі знань в інтересах нації? Пошук відповіді на це складне запитання і породжує діаметрально протилежну концепцію. Відправною точкою цих суперечних ідей є питання про природу та специфіку власне європейської культури. Адже, щоб відповісти на питання чи є українська нація невід'ємною складовою європейського соціокультурного простору варто було б визначитись: що це саме за простір?

Культура Європи завжди була одночасно розмаїтою та світською, вона витворилась не на засадах згоди, а на засадах діалогу та суперечки. Єдність європейської культури завжди була єдністю парадоксальною, що полягала в єдиному спільному для всіх бажанні відмовитися від уніформи [5, с.18].

Самі європейські мислителі не єдині в поглядах і оцінках процесу євроінтеграції. Централізація Європи, на погляд окремих з них, не уніфікує, а навпаки множить символічні та політичні ресурси. Ця множинність необхідна Європі для утиску неєвропейських соціокультурних ареалів. Стратегії західних держав спрямовані на зміцнення їх власного панування. Заперечення культурної асиміляції в рамках концепції полікультурності виявляється способом здійснення політичної і, насамперед, економічної експансії західного світу, натхненною ідеєю «європоцентризму» [5, с.18].

Європейська система цінностей, і відповідно культура видається прихованою таємницею для більшості світу. Вона вкрай важко піддається конкретизації та системному описові.

Про наївність тези щодо близькості європейської системи цінностей для України говорять навіть ті, хто був достатньо часто в багатьох європейських країнах, навчався там, не відчуваючи при цьому мовного дискомфорту. Під час поглибленого ознайомлення з історією і культурою європейських народів, навіть у таких українських «громадян Європи», європейська система цінностей постає суттєво відмінною від того, що зафіксовано в уявленнях, – з'являється відчуття, що Україна живе ще в абсолютно іншій часовій, культурній, політичній парадигмі.

Європа багатолика, багатогранна і амбівалентна. Чи уявляють громадяни України, що є Європа, чим саме Україні треба поступи-

тися, що саме активно впроваджувати, а що зберегти зі своєї спадщини, інтегруючись у Європу? Установки за типом «Наш курс – у Європу» в такому аспекті видаються неспроможними відповідно до реальності як міф. Прагнення інтегруватися в Європу приречене на невдачу без ментального розуміння, що саме є Європа й у чому полягають європейські цінності [5, с.19]. В результаті видається, що сам спосіб інтеграції до європейської спільноти вбачається українцям невірним. І проблема полягає не в євроінтеграції як цілі, і не в глобалізації, що є невід’ємним атрибутом цього процесу, а в самому способі дій.

Україні нікуди не потрібно йти. Потрібно змінювати свою свідомість і свій світогляд, і тоді Європа сама настане.

Адже справжню цікавість Європи можна викликати лише якщо не тільки запозичувати, а й пропонувати щось корисне, зрозуміле й розумне, і при тому власне, автентичне. Але чи здатні ми запропонувати свою модель, при цьому зберігаючи свої цінності? [5, с.20].

Тут варто звернутись до питання формування національного курикулуму та його змісту. Національний курикулум у найпростішому визначенні є програмою (проектом, описом) за певними правилами змісту освіти у школах певної країни. Курикулярний процес синтезує у собі розум, культуру і сили як усієї нації, так і усієї людської цивілізації. Подібно до запчастин ЕОМ, які працюють по-різному в залежності від програмного забезпечення, так і система освіти може діяти по-різному в залежності від курикулуму.

У світі триває, можливо, мовчазне чи приховане змагання за кращий курикулум – тобто за найперспективнішу та найпрогресивнішу програму, алгоритм освітнього процесу. І це є вираженням процесів глобалізації як процесів конкуренції. І саме це викликає питання: чи може для України культурна глобалізація означати не підкорення певній схемі, а участь у конкурентній боротьбі і пропозицію власного плану?

Курикулярний процес став важливим, якщо не найважливішим, елементом освітньої політики. Україна повинна знайти свій шлях для вирішення цієї проблеми. Вона має багато шансів для кращого розвитку, але найбільш значущим є реформа курикулуму (змісту

освіти). Україна не повинна копіювати Росію, США, Китай чи Європу. Але вона все ж подібно до них повинна зрозуміти, що завдання її курикулярного процесу – знайти вирішення проблем XXI століття, а не століття XX [5, с.166]. Національний курикулум, укладений з урахуванням світових досягнень у цій сфері, стане могутньою основою для розквіту плюралізму моделей університетів, вберігаючи індивідуальні творчі педагогічні пошуки від помилкових рішень і забезпечуючи їм спільний знаменник, викристалізований колективним розумом.

У той час, коли мова в усьому світі йде про те, яким чином освіта має модернізуватися, щоб уберегти людину і людство від катастрофи, що очікує планету внаслідок дій і діяльності некомпетентних людей, культур, суспільств, держав, Україна не може залишатися осторонь. І це, в першу чергу, стосується створення її національного курикулуму, що є інтегрованим завданням для освітнього менеджменту і науки [5, с.166]. Не варто багато про це говорити, адже освіта – є полем боротьби за капітал. І на цьому полі українським дітям потрібні чіткі стандарти, а всі гравці повинні чесно поводитися. Можливо тоді в українського народу з'явиться можливість формування ментальних рис нетерпимості до відомих вад українського характеру (комплексу меншовартості, пасивності тощо).

Стандарт має визначати єдність освітнього поля боротьби за капітал і слугувати правовою основою для розв'язання конфліктів між споживачами освіти та її виробниками. Стандарт – частина культури, включена в зміст освіти і покликана забезпечити входження до культурного поля підростаючого покоління. Узяті в лапки поняття не найкраще відображають те, що покликана забезпечити освіта, але розуміння стандарту як «частини культури» добре акцентує його сутність.

Формування стандарту освіти – це кристалізація усієї культури країни у світовому контексті в ту частку культури, що стане значущою за існуючу культуру. Освітній стандарт, по суті, є геном, у якому записано програму трансляції всієї української культури та її

розвитку майбутньому поколінню. Помилка в цій генетичній програмі може бути дуже дорогою для суспільства.

Тож не можна приймати його ззовні, це має бути виплекана, вдумлива, рідна путь передачі духовного багатства наступному поколінню [5, с.168-169].

Так, освіченість не завжди рятує від зловживань нею, а власне, освіта не вирішує усі кризи суспільства. Як свідчить історія, тиран збирає найосвіченіших людей і змушує їх виконувати його завдання. На щастя, в Україні це вже майже неможливо.

Україна здобула шанс використати освіту заради інтересів людини, не стримуючи невпинність циркуляції знань, необхідних для успішного розвитку суспільства. У реалізації цього шансу надзвичайну роль відіграють власні освітні стандарти, і не лише як осереддя національної культури, а й усього найкращого світового досвіду для неї. Тільки за цих умов культурна глобалізація із загрози стане перспективою національного розвитку.

Тож, відповідь на питання впливу культурної глобалізації однозначна: Україна має включити до цього процесу, привнести власні здобутки, не тільки заради себе, а й заради суспільства. Адже неже ми і справді думаємо що на нема чого порадити оточуючим?

І перспективами подальших розробок має стати саме осмислення особливостей національного стандарту вищої освіти в його власній специфіці і перспективності.

Посилання:

1. *Андрущенко В.* Беловежье. Л. Кравчук. Украина 1991-1995 / Михальченко Н., Андрущенко В. – К.: Укр. центр духовной культуры, 1996. – 512 с.

2. *Балабанова Н.* Суспільство знань та інновацій: шлях до майбутнього України / Н.Балабанова. – К.: Арістей, 2005. – 104 с.

3. *Горбула О.* Культурологія: теорія та історія культури: Навч. Посіб / Тюрменко І., Горбула О. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.

4. *Грудзинский А.О.* Университет как предпринимательская организация / А.О.Грудзинский // Социс. –2003. – № 4. – С. 113-119.

5. Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С.Ф.Клепко. – Полтава: ПОППО, 2006. – 328 с.

6. Серкіс Ж. Нові підходи до управління сучасною освітньою організацією / Ж.Серкіс // Соціальна психологія. – 2003. – № 1. – С. 140-150.

7. Титарчук В. Соціокультурна глобалізація вищої освіти: тенденції та наслідки [Електронний ресурс] / Ванда Титарчук // Віче. – 2006. – №22. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/391/>

8. Хижняк Л.М. Державна освітня політика в умовах глобалізації: пошуки оптимальної моделі [Електронний ресурс] / Л.М.Хижняк. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/1/02.pdf>.

Л.М.Червона

ВПЛИВ СВІТОВИХ ОСВІТНІХ ТЕНДЕНЦІЙ НА ПОДОЛАННЯ ЦІННІСНОГО РОЗКОЛУ В УКРАЇНІ

В роботі розглянуто оновлення сучасного освітнього простору наділеного аксіологічною значущістю через дослідження основних його тенденцій як складних та багаторівневих систем орієнтації світу. Визначаючи проблемним моментом для України її ціннісну розколотість (за С. Хантінгтоном), обґрунтовується думка, про те, що для подолання ціннісного розколу в Україні, має відбутися зміна парадигми розвитку суспільства, яка має початися з суттєвих змін в освітній сфері.

Ключові слова: цінності, освіта, світові освітні тенденції, ціннісний розкол.

В работе рассмотрены обновления современного образовательного пространства наделенного аксиологической значимостью через исследование основных его тенденций как сложных и многоуровневых систем ориентации мира. Определяя проблемным моментом для Украины ее ценностный раскол (по С. Хантингтону), обосновывается мысль о том, что для преодоления ценностного раскола в Украине, должна произойти смена парадигмы развития общества, которая должна начаться с существенных изменений в сфере образования.